

VIZSGÁLATOK AZ ISKOLA-OTTHON PEDAGÓGIAI ATMOSZFÉ-
RÁJÁNAK MEGHATÁROZÁSÁHOZ

A Tudományos Diákkörök X. Országos Konferenciáján a
Pedagógiai Intézet különdijával kitüntetett dolgozat

Tóth Gyula
V.évf.francia-orsz
szakos hallgató

I.

1. Az egészsznapos iskola, mint társadalmi szükséglet

Világszerte általános jelenség a társadalmi, gazdasági, tudományos-technikai fejlődés, amely új igényeket állít a társadalom embereszményével szemben. A modern társadalom különösen a fiatal nemzedékkel szemben támaszt fokozott követelményeket: "sokoldaluan képzett emberekre van szükség, akik képesek aktív és alkotó módon alkalmazkodni a fejlődés során létrejövő szituációkhoz."¹¹

Az iskolára vár az a feladat, hogy a társadalom megváltozott igényeinek megfelelően nevelje és képezze az új nemzedéket. Megnövekedett az intézményes iskolai nevelés jelentősége. Új feladatok teljesítésére, új képességek, készségek kialakítására van szükség. A hagyományos iskola /napi 5-6 tanítási órán/ ennek nem tud teljes mértékben eleget tenni. Előtérbe került az önálló tanulás jelentősége is. Az iskolának meg kell tanítani a gyermeket tanulni. Itthon és külföldön egyaránt jól érzékelhető az a társadalmi törekvés, hogy a tanítási órákon kívül is érvényesüljön az iskolai nevelőmunka hatása.

A személyiség fejlesztését, a társadalom igényeit nem lehet kielégíteni csak az ismeretek mennyiségének növelésével, tehát a probléma megoldása nem a tanítási órák számának emelésében rejlik. Olyan szervezeti formára van szükség, "amely lehetőséget biztosít az iskolának a tanítási órákon kívül is az intézményes nevelésre."¹¹

Tehát "az iskolában folyó "egész napos" nevelés társadalmi szükséglet."¹¹ Az iskolának - ebben az új szervezeti formában - több lehetősége van, hogy elvégezze a rá váró sokrétű feladatot, segítse a szülők nevelőmunkáját, s hogy a családi nevelésre is pozitíven hasson.

A társadalmi, gazdasági fejlődés nyomán az iskola iránt támasztott társadalmi követelmények szociális tényezők által is szükségszerűen determináltak. Jelentős a megváltozott szociális szituációk hatása: urbanizáció, lakásprobléma, az anyák intenzív részvétele a termelésben, a család belső strukturájának megváltozása.

Korunk társadalma mélyebb, sokoldalubb, gazdagabb embereszményt igényel, ez a tény növeli az intézményes nevelés kiterjesztésének, valamint a meghosszabbított iskolai foglalkozások jelentőségét. Mind az általános, mind a középiskolában megtaláljuk az ilyen irányú törekvéseket: a KISZ-élet, az ifjúsági szervezetek, a szakkörök, a tanfolyamok, a különböző kulturális- és sportrendezvények, sajátos formájával a napközi-otthonok, ujabban pedig az egésznapos iskolai osztályok szolgálják ezt az igényt.

2. Az iskola-otthon szervezeti felépítése

Az iskolaotthonban egy osztály valamennyi tanulója napközis, így valamennyi pedagógiai és pszichológiai hatás nagyobb mértékben érvényesülhet; nagyobb teljesítőképeséget tesz lehetővé mind a tanuló mind a pedagógus esetében, ennek következtében az oktató-nevelő munka eredményessége is fokozódik.

Az új forma elsődleges célja: egységes pedagógiai folyamat kialakítása, a képességek és hajlamok szélesebb kibontása; másodlagos: segítség a szülőknek.

A szervezeti felépítés lényege röviden a következő: /vizsgálatainkat az alsó tagozatban végeztük, ezért csak az alsó tagozatról számolunk be/ a tanulók 8-17 óráig illetve szombaton 14 óráig vannak az iskolában. Így minden pedagógusnak minden második szombatja szabad. Minden osztályban két pedagógus végzi az oktatást szakosított rendszer alapján úgy, hogy felosztják egymás között a tantárgyakat és ugyanakkor vezetik a különböző - hagyományos értelemben napközis -

tevékenységi formákat is. Az új formának megfelelően új foglalkozások jelennek meg: a tanítási órán kívüli önálló foglalkozások /itt oldják meg a tanulók a hagyományos házi feladatot/, étkezés, játék-, sport-, kultur- és munkafoglalkozások. Ezek a tevékenységi formák harmonikusan kapcsolódnak egymáshoz és a célnak megfelelően szűköség szerint váltakoznak a tanulók foglalkozására szánt heti időkeretben. Otthon elvégzendő feladatokat nem kapnak a tanulók, füzeteket csak szombatokonként vizsik haza, hogy megmutassák a szülőknak. Az egy osztályban tanító két pedagógus hetenként tanít délelőtt, illetve délután, így az órarend ketheti váltással készül. Az iskola-otthon néhány előnye az eddigi tapasztalatok alapján:

a/ a nevelők szempontjából: a két nevelő felosztja egymás között a tanítárgyakat, jelen vannak a "házi feladatok" elkészítésénél, rögton van visszajelzése a nevelőnek a tanulóról. Ezzel nő a tanító felelőssége, de több alkalma nyílik a részletes megfigyelésre, a tanuló személyniségének sokoldalú megismerésére és fejlesztésére.

b/ a tanulók szempontjából: változatosság, önállóság, helyes időbeosztás, jó tanulási módszer, helyes dinamikus szereoptípus alakul ki.

c/ a család szempontjából: a tanulás ellenőrzése alóli mentesülés, iskolai gondoktól mentes gyermek lehet részt a családban életben.

3. A munka céljának és a vizsgálatok módszereinek meghatározása

Munkánk célja az iskola-otthon oktató-nevelő munkája nyomán kialakult pedagógiai atomszférának a vizsgálatára. A kérdést több oldalról kívánjuk megközelíteni. Vizsgáljuk az iskola-otthonban a gyermek helyzetét, kapcsolataikat az iskolával, pedagógusokkal, társaikkal, és vizsgáljuk a pedagógus feladatait és lehetőségeit. Az iskola-otthonnak az ed-

digi tapasztalatok szerint egyik legnagyobb előnye - mint erre utaltunk is - az, hogy a pedagógus sokféle tevékenységi formában van együtt tanítványaival, a gyermek személyiségének megismerésére és fejlesztésére sokoldalú lehetőség nyílik. Közelebbről vizsgálni kívántuk, hogy a pedagógusok munkájuk során hogyan látják konkrét feladataikat, megnövekedett lehetőségeiket, és hogyan tudnak ezzel élni.

Idevonatkozó információinkat eddig a pedagógusokkal való beszélgetések során szereztük. Összegyűjtött tapasztalatainkat azonban adatszerűbbé, "mérhetővé" és a különböző pedagógusoktól származó információkat összehasonlíthatóvá kívántuk tenni. Vizsgálatunkban ezt a célt két módszerrel közelítettük meg:

1/ a pedagógusok tanítványaikról adott jellemzésének összegezése, feldolgozása és értékelése megadott szempontok alapján

2/ pedagógusok által kitöltött kérdőív adatainak feldolgozása és elemzése.

II.

Felmérés a pedagógusok feljegyzései alapján

Az első vizsgálattal kapcsolatosan a pedagógusokat a következő feladat elvégzésére kértük: "Jellemezze röviden osztályának minden tanulóját!" Megkértük, hogy az azonos osztályban tanító pedagógusok is egymástól függetlenül írják le jellemzéseiket.

Az előzőekben már szó esett arról, hogy az új keretek között, az állandó együttlét nagyobb lehetőséget ad a sokoldalú megfigyelésre. Munkánk pontosan azt boncolgatja, vajon mennyire sokoldalúak a pedagógusok megfigyelései. A gyakorlatban mennyire igaz, hogy több lehetőség van a megismerésre és mennyire realizálódik ez?

A pedagógusok feljegyzéseit egy erre a célra készült, a személyiség megismerésére irányuló, fontosabb szempontokat tartalmazó táblázat segítségével dolgoztuk fel, amit az egyszerűség kedvéért nevezünk szemponttáblázatnak. A szempontok összeállítása irányítás nélkül történt, pszichológiai mutatók segítségével. /1.sz.melléklet/

A pedagógusok feljegyzéseit táblázatba foglaltuk. /Lásd az 1.sz. mellékletet./

A következőkben vizsgálnunk kell: milyen szempontokat érintenek a megfigyelések, milyen részletesek, melyek azok a szempontok, amelyeket gyakrabban érintenek a pedagógusok és melyek kerülnek el a figyelmüket és vajon miért?

Az iskola-otthon keretei között nagyobb a lehetőség a jobb, eredményesebb megfigyelésre; a pedagógusok vajon mennyiben használják ki ezeket a lehetőségeket? Esetleg melyek azok a területek, ahova pontosan az új keret nem enged, vagy megnehezíti a bepillantást. A szervezeti felépítésből magából következik, hogy egyes szempontok figyelmen kívül maradnak; ez a szervezeti felépítés hibájából róható-e fel, vagy annak előnyére szolgál-e?

A pedagógusok megfigyeléseinek a szemponttáblázatban való eloszlása után statisztikai összesítést készítettünk. A vizsgálatból sajnos technikai akadályok miatt kimaradt a II. osztály.

1. A táblázat adatainak osztályonkénti elemzése

I.osztály. A számokból kitűnik, hogy a legtöbb észrevételt a III. "az erkölcsi és jellemfejlődés sajátosságai" kérdéscsoportra vonatkozóan tették a pedagógusok, valamint "az általános képességek" jelölésére. Ezután "az idegrendszer sajátosságai" következik. Érthető, hiszen a személyiség megfigyelése során ezek az elsődleges szempontok, amelyek rögtön szembetűnnek.

Figyelemre méltó, hogy "a család szociális körülményei"-vel milyen keveset foglalkoztak a tanítók, továbbá, hogy "a képességek fejlesztésére vonatkozó tevékenységformákat", "az erkölcsi és jellemtulajdonságok" és "az állapot fejlesztését" illetően mily kis számú adatot tartalmaznak a megfigyelések.

Hogy az eltérés a "gyermek testi és idegrendszeri állapotának" megjelölésénél az 1. és a 2. pedagógus között; az azonos szempontú megfigyelések nem mindig egy és ugyanazon tanulóra vonatkoznak a két pedagógusnál, vagyis, az egyik közlő adatot egy tanulóról az adott szempont alatt, míg a másik ugyanannál a tanulónál ilyen feljegyzést nem ad.

III. osztály. A legtöbb feljegyzés itt is "az értelmi képességek fejlettségének és fejlődésének jellemzői" és "az erkölcsi és jellemfejlődési sajátosságok" problémakörökre vonatkozóan történik. Szembetűnő, hogy "a testi, idegrendszeri fejlődésről és annak állapotáról", valamint "a családi környezet ismeretéről" szinte nincs is észrevétel. Itt is kevés az adat "a képességek fejlesztésére, az erkölcsi és jellemtulajdonságok fejlesztésére, a gyermek irányultságára, a személyiség állapotának fejlesztésére" vonatkozó tevékenységi formákat illetően. Feltétlen megjegyzendő: óriási eltérés mutatkozik a két pedagógus megfigyelése, illetve az azokról közölt feljegyzések között.

IV. osztály. Némileg növekszik "a testi, idegrendszeri fejlődésre és jelenlegi állapotára" valamint "az értelmi képességek fejlettségére és fejlődésére" tett megjegyzések száma, de az sem sok. Emelkedik a IV. csoportra, "a gyermek irányultságának jellemzőire vonatkozó észrevételek száma.

2. Az egyes osztályok adatainak összehasonlítása

Ha a szemponttáblázat segítségével elkészült statisztikát általában vizsgáljuk, elmondhatjuk, hogy az egyes osztá-

lyokra vonatkozóan vannak közös és eltérő jelenségek.

Közös vonás:

a/ A legtöbb adattal mindhárom osztálynál "az értelmi képességek" és "az erkölcsi és jellemfejlődés" kérdéscsoportot illetően találkozunk. Így beigazolódva látszik a már korábbi kijelentésünk, miszerint az egésznapos együtt-lét, az új forma nagyobb lehetőséget nyújt a pedagógusnak a gyermekek behatóbb, széleskörű megfigyelésére, megismerésére, a tanulók teljesítményeinek pontosabb értékelésére.

b/ Aránylag elégséges adatot közölnek a pedagógusok a "személyiség állapotára" vonatkozóan, ami szintén az egésznapos közös élet tágabb kereteivel magyarázható. Hiszen most már a tanító nemcsak a tanítási órán látja a gyermeket, hanem játék közben, egyéb kulturális és szabad foglalkozáson szélesebb és mélyebb képet kap a tanulókról.

c/ Közös és ugyanakkor meglepő vonás, hogy a három vizsgált osztályban a pedagógusok mennyire nem tesznek megjegyzéseket a tanulók családi helyzetére, annak szervezettségére, érzelmi beállítottságára, a szülők anyagi helyzetére, nevelési problémáira vonatkozóan.

Mivel minden osztálynál és mindegyik pedagógusnál szembe-tünő ez a jelenség, kizárt dolog figyelmetlenségről, esetleges véletlenről beszélni. Azt is kizártnak tartjuk, hogy a pedagógusok semmiféle ismerettel nem rendelkeznek a tanulók családi körülményeire vonatkozóan.

A magyarázatot abban kell keresnünk, hogy az iskola-otthonban az oktatáson, a tananyag leadásán és visszakerde-zésén kívül jelentős mértékben megnövekedett a pedagógusok tevékenységi köre. Ami a hagyományos iskolatípusnál a szülőkre hárult, annak egy részét a tanító végzi el: a képességek fejlesztése, jellemformálás, érdeklődés irányítása, az egészségügyi követelmények figyelembe vétele, stb. Az új keretek kialakulásával csökken az az igény, hogy a pedagógus a hagyományos értelemben létesítsen kapcsolatot a szülőkkal a gyer-

mek személyiségének megismerése érdekében. Most a gyermek személyiségének formálása sokkal inkább van a pedagógus kezében, mint eddig.

A szülő a nevelőmunka során - ha egyáltalán folytat ilyet - szinte csak kontrolálja, összegezi az iskolai munka hatását. Nem szabad azonban elhanyagolni azt a tényt, hogy az iskola-otthon célja a szülők munkájának segítése, de nem helyettesítése. A szülőknek a családi nevelést feltétlenül hozzá kell adniok a céltudatos, tervszerű neveléshez, a kétőnek szoros egységet kell képeznie.

d/ Közös, negatív vonásként említhetjük, hogy mily kevés anyagot szolgáltattak a pedagógusok feljegyzései "a képességek fejlesztésére, a gyermek irányultságára, a személyiség fejlesztésére vonatkozó tevékenységi formákat" illetően. Pedig a személyiség megfigyelésén kívül nagyon fontos a fejlesztés különböző lehetőségeinek ismerete. Feltételezhetjük, hogy a pedagógusok csak a kísérleti forma kezdeti nehézségei miatt foglalkoztak kevésbé ezekkel a feladatokkal.

3. Az egyes osztályokban mutatkozó fejlődés

Az iskola-otthon szervezeti kérdései között lényeges szempont az órarend, a napirend, hetirend különös gondosságu előkészítése. Az 1-4 osztályokban növekszik a tantervi órák száma a felkészüléshez szükséges idő és csökken a szabadfoglalkozások időtartama. A felsőbb osztályok felé haladva differenciálódik a tanulók érdeklődése, irányultsága, és több alkalom nyílik ezek megfigyelésére. Ezt igazolja a pedagógusoktól kapott feljegyzések részletes elemzése is. A statisztikai adatok kimutatják, hogy míg az I. osztályban több gondot fordítanak a pedagógusok "a gyermek személyiségtörténetével kapcsolatos ismeretekre", főleg pedig "az értelmi képességek fejlettségének és fejlődésének" valamint "az erkölcsi és jellemfejlődési sajátosság" problémájára, és szinte alig érintik "a gyermek irányultságának" problémakörét, addig ez a kép a

IV. osztálynál erős eltolódást mutat az utóbbi problémakör javára.

Ez egy evidens alaptételből adódik így, hisz a gyermek értelmi képességének fejlődésével válik lehetővé a további fokozat, az irányultsággal való törődés. Az a tény, hogy ez a probléma ilyen világosan előrebukkant - véleményünk szerint - az iskola-otthon, a pedagógusok munkájának eredményességét jelzi.

Felmérésünk alapját a pedagógusok feljegyzései alkották. A szempontgyűjteményt, melynek segítségével az elemzést végeztük, már az elején megvizsgáltuk. Kérdés, vajon mennyire alaposak a pedagógusok feljegyzései? Mennyiben járulnak hozzá a tanulók személyiségének megismeréséhez?

Már a dolgozat elején utaltunk arra, hogy maguk a pedagógusok is különbözőképpen értelmezték feladatukat. Meg kell állapítanunk, hogy az egységesség hiánya erősen megmutatkozik az értékelés során. Előfordul, hogy sokszor az ugyanabban az osztályban tanító két pedagógus véleménye is lényegesen különbözik egy gyerekre vonatkozóan. Természetesen nincs két teljesen azonos nézet. Az a jó, ha az egyik kiegészíti a másikat. Amikor azonban alapvető kérdésekben mutatkozik eltérés, sőt ellenkező állítás - az már elgondolkoztató.

Alapjában véve a feljegyzések - eltekintve a már jelzett hibáktól - hasznosak voltak, adatokat, tényeket közöltek célunk megközelítéséhez.

III.

Felmérés a pedagógusok által kitöltött kérdőív alapján

1. A kérdőív tematikájának ismertetése

Vizsgálatunk másik munkamódszereként kérdőívet alkalmaztunk, mert a több szempontot átfogó, részletekbe menő kérdések, illetve az azokra kapott válaszok biztosítják leginkább

a téma alaposabb feltárását, a pedagógusok véleményeinek összehasonlítását.

A kérdőívet két iskola alsó tagozatának 8-8 pedagógusa töltötte ki. Valamennyi pedagógus több éve tanít az iskola-otthonban. Az osztályok létszáma általában magas /30, vagy annál több/.

A kérdőív tematikailag négy egységre oszlik:

a/ A gyermek személyiségének megismerése

- az információszerzés területei
- a gyermek magatartása, tulajdonságai
- családi körülmények és azok hatása
- a gyermek sajátos adottságai és azok fejlődésének lehetőségei
- a tanulók iskolán kívüli különórái
- a tanulók önállósága
- a pedagógus idevonatkozó javaslatai

b/ A gyermek társaskapcsolatainak alakulása

- az erre vonatkozó információszerzés lehetősége
- az osztályok koedukált jellegének hatása
- elkülönülés, csoportok, barátság kialakulása osztályon belül
- a tanulók munkájának értékelése
- az osztály kapcsolata a többi osztállyal
- a pedagógus javaslata az osztály közösségek formálására

c/ Az iskola és a szülő viszonya

- családi szervezettség, szülők műveltsége, szociális helyzetük
- a pedagógus és a szülő kapcsolata
- a szülők érdeklődése a gyermek iránt
- a szülők ismeretei az iskola-otthon munkájáról
- a tanulókkal foglalkozó szülők
- szülők és iskola együttműködése
- a pedagógus idevonatkozó javaslatai

d/ Az egy osztályban tanító két pedagógus egymáshoz való viszonya

- szakmai kapcsolatuk
- kölcsönös információk és azok felhasználása
- közös szakmai megbeszélések
- javaslatok a pedagógus munkájának javítására

Egy-egy témakörrel 10-14 kérdés foglalkozik. A kérdéseket igyekeztünk úgy megfogalmazni, részben alternatívá-

laszlehetőségek rangsorolásával, hogy lehetőleg adatszerűen értékelhető válaszokat kapjunk.

2. Az adatok feldolgozása és elemzése

Előző felmérésünknel, melyet a pedagógusok feljegyzései alkottak, megállapítottuk, hogy a pedagógusok is különbözőképpen értelmezték feladatukat, s ennek következtében az egységesség hiánya erősen megmutatkozott az értékelés során. Néhány kérdés maradt nyitva akkor: "Mennyire alaposak a pedagógusok feljegyzései? Mennyiben járulnak hozzá a tanulók személyiségének megismeréséhez? Mi az oka annak, hogy egyes jelenségekről a pedagógusok nem tesznek említést?"

Előljáróban el kell mondani, hogy ugyanazon kérdésekre nemcsak az egy osztályban tanító két pedagógus, hanem valamennyien hasonló, vagy csak alig eltérő válaszokat adtak. Tehát az általános kép a véleményazonosságok nyomán egészen egységes volt, a pedagógusok véleménye - a kérdőíves módszerrel vizsgálva - átfogóbb, alaposabb, részletesebb volt.

a./ A kérdőíves felmérés adatainak feldolgozása során ismételten, és az előző vizsgálatnál még konkrétabb módon bizonyosságot kaptunk arra, hogy az egésznapos együttlét sokféle tevékenységi formája nagyobb lehetőséget nyújt a pedagógusnak a gyermek személyiségének sokoldalubb megismerésére. Amíg a hagyományos iskola keretei között még a gyermek értelmi képességeinek megismerésére is csak a tanítási órákon van lehetőség, addig az iskola-otthonban a pedagógus pl. a gyermek fizikai adottságaira vonatkozóan legtöbb információt általában a játék során, a sport és szabadfoglalkozásokon, a közös tevékenységek alkalmával szerzi. Egyetlen pedagógus említi a tanítási órát, mint idevonatkozó információszerzési lehetőséget. Több válaszban előfordul, hogy a pedagógus a szülőkkel folytatott beszélgetések alkalmával szerez tudomást a gyermek, általa fel nem fedezett fizikai

sajátosságáról.

Nehezebb megismerési terület a gyermeki személyiség. Az idevonatkozó információszerzés területe, szinte kivétel nélkül: "egyéni beszélgetés a tanulókkal". De, mivel korántsem egyszerű a feladat, a pedagógusok nem is szükitik le a kérdést, és megemlítik még a tanítási órát, a közös tevékenységet, a játékot, a szülőkkal folytatott beszélgetéseket.

Az iskola-otthon tevékenységi formáinak széles skálája jelenti a kulcsot a gyermek pszichikai beállítottságának feltárásához.

Az értelmi képességeket illetően a tanítási órákon kívül az önálló foglalkozások, a közös tevékenységek, a tanulókkal illetve a szülőkkal való beszélgetések szolgáltatják az információkat.

Az információszerzés területe bővül, amikor a tanuló speciális adottságáról van szó; a válaszok valamennyi tevékenységi formát érintik, néhány pedagógus egyszerre többet is megjelöl. Ugyanez mondható el az "erkölcsi és jellembeli tulajdonságok" és az "érdeklődés és irányultság" kérdéseket illetően.

A pedagógusok határozott megállapítása: a gyermekek 80-90 %-a szeret iskolába járni. Nemleges válaszok is vannak, arányuk azonban csekély. /10%/ Ezeket az arányokat a pedagógusok a saját tapasztalataik, a gyermekek magatartása és megnyilatkozásai alapján állapították meg.

Ismét örvendetes tényeket rögzíthetünk, amikor a tanuló magatartás-tulajdonságaira kérdeztünk. A gyermekeknél a pozitív tulajdonságok dominálnak. Ezt néhány adattal is szemléltetjük:

önálló	60-70 %
határozott	40-60 %
becsületes	40-60 %
szülőket szerető	80-90 %
ped.-hoz ragaszkodó	80-90 %
<u>szeretetre vágyó</u>	80-90 %

Ezzel szemben:

gátlásos	5-10 %
rosszindulatu	10-15 %
önző	5-10 %

Megnyugtató, hogy a pedagógusok megfelelően ismerik a gyermekek családi körülményeit. Igazoltnak látjuk az előző módszerrel végzett vizsgálatok idevonatkozó tapasztalataival kapcsolatos feltételezésünket. Tehát, amikor a pedagógustól a tanulók rövid jellemzését kértük, nem azért nem tértek ki a családi vonatkozásokra, mert nem ismerték azokat, vagy nem találták volna fontosnak. Sokkal inkább arról lehet szó, hogy a pedagógusok annyira az iskola-otthon kereteiben, lehetőségeiben gondolkodnak, amikor a gyermek személyiségének ismeretéről van szó, hogy saját közvetlen tapasztalataikból indulnak ki. Megfigyeléseik alapján elmondhatjuk, hogy a családi körülmények a tanulók 60-70 %-ánál jónak mondható. A jó családi körülmények hatása többnyire az iskolai munkában, a gyermek magatartásában tükröződik, és sokkal kevésbé jelentkezik a tanulók külső megjelenésében. A rossz családi körülmények negatív hatása is érzékelhető az iskolai munkában, de sokkal kevésbé, mint a jó családi körülmények pozitív hatása. A rossz családi körülmények hatása a gyermek magatartásában és külső megjelenésében csak részben észlelhető.

Az otthoni körülmények önmagukban nem determinánsak. A kedvezőtlen jelenségek, tulajdonságok nem maradandóak, elmosódnak, sőt eltűnnek. Mindez az iskola-otthonban folyó oktató-nevelő munkának, az ott uralkodó kedvező légkörnek tulajdonítható. A hátrányos helyzetet tehát feltétlenül csökkenti az iskola-otthon. A pedagógusok véleménye szerint ebben a hatásban a legjelentősebb tényezők a baráti kapcsolatok - a tartós, sokféle tevékenységben való együttlét -, az osztályközösség hatása, az önálló foglalkozások sajátos módszerei, és a pedagógushoz való érzelmi kötődés.

Egész nap együtt a nagy közösség. Vajon az egyén fel-

lehető-e az általános közegben? Kibontakozhat-e? Felszínre kerülnek-e a speciális adottságok, képességek? A pedagógusok adatszerű és egybehangzó válaszai bizonyítják, hogy nem egy speciális képességű gyerekekről tudnak, illetve ismerték fel adottságaikat, és az iskola keretein belül éppen a pedagógus szakszerű segítségével fejlődnek tovább ezek a képességek. A fejlesztésre vonatkozóan a pedagógusok is többféle módszert, lehetőséget javasolnak /jóval többet, mint az első felmérésnél/: önálló, speciális egyéni foglalkozást, differenciált szorgalmi feladatokat, szakköröket, mindenképpen fokozott tanári felügyeletet és irányítást.

Olyan tanuló, aki iskolán kívüli tantárgyi korrepetálásban részesül, szinte nincs is. Elvértve akad csak néhány /összesen: 3/, de ők nem gyenge tanulók. A statisztikából kiderül, hogy ezeknek a tanulónak a tanulmányi eredménye és családi körülményeik - jók, illetve egy tanulónál - közepes. Valószínűnek látszik, hogy ezen tanulók korrepetáltatásában a szülők óvatossága, vagy inkább a magasabb szint elérésének igénye játszik közre.

Többen vannak viszont, akik az iskolán kívül valamilyen különórára járnak. Ezeknél a tanulónál a tanulmányi eredmény és a családi körülmény jó, ritkán: közepes; főleg zenét tanulnak.

Ismeretes, hogy az iskola-otthonban a tanulók az önálló foglalkozásokon elkészítik a hagyományos értelemben vett házi feladatokat. Az osztály együtt marad a tárgyat tanító pedagógus felügyelete alatt. Felvetődhet a gondolat, hogy egy-egy jó tanuló munkáját a körülötte ülők egyszerűen lemásolják, vagy közösen, "fennhangon" dolgozik néhány "brigád", vagy esetleg egyesek "majd megkérdezzük" jelszóval az önálló foglalkozást beszédes konzultációvá alakítják át, miközben a foglalkozás elveszti jellegét.

Nem így történik! A pedagógusok válaszai szerint valamennyi osztályban a tanulók 90 %-a rendszeresen önállóan dolgozik,

csak egészen kis mértékben kérnek segítséget hol társaiktól, - tanuló pároktól - hol a pedagógusoktól. Ez pedig egyáltalán nem tekinthető hibának.

b./ A kérdőívek feldolgozása során megnyugtatóan tisztázódott, hogy a pedagógusok mennyire ismerik a tanulók közötti társaskapcsolatokat. Erre - a pedagógusok véleménye szerint - az iskola-otthon valamennyi tevékenységi formája nagy lehetőséget ad, de élnek a pedagógusok az egyéni, valamint a szülőkkel való beszélgetések lehetőségével is.

A vizsgált osztályokban fiuk és lányok vannak együtt egész nap. Milyen hatást gyakorol a tanulókra a koedukált jelleg? A közömbös" válasz a legtöbb, nemsokkal előzve meg az "előnyöst". Erre a kérdésre negatív választ nem kaptunk.

Elkülönülést a fiuk és a lányok között főleg a játékokban és néha a tanulmányi munkában tapasztalnak a pedagógusok, ez azonban - éppen az előző válaszok alapján - nem veszélyezteti az osztály egységes közösségi szellemét.

Egy osztályban nem lehet mindenki mindenkinek a barátja. Nagyon lényeges kérdésnek tartjuk, az egyén és a közösség viszonyát; vajon mennyire találja fel magát a gyermek az osztálytársak körében, s maga az osztályközösség miként fogadja be az egyes tanulókat. Az adatokból kitűnik, hogy az osztályokban, ha nem is nagy számban, de akadnak "sztárok", akik, bár nem döntő többségben káros hatással vannak a közösségre.

Kisebb baráti csoportok is kialakulnak. Ezek létrejötte lehet spontán, a kisdobos tevékenység során, néhol a pedagógus irányításával, de főként a közeli lakóhely alapján történik. A kisebb csoportok, zömében, nem szigetelődnek el a közösségtől. /Ilyen jelenségre mindössze két pedagógus utalt./

A nyolc osztályban összesen három tanulót utasított el teljesen a közösség és hat tanuló maga húzódik félre.

A közösségben tisztséget, funkciót viselni érdem, kiüntetés. Az iskola-otthon osztályaiban kialakult gyakorlat

szerint közösen választják meg a tisztségviselőket; előfordul, hogy előbb a pedagógus javaslatot tesz, vagy a választás alatt irányít. Egészen ritka az az eset, amikor a pedagógus kijelöl egy-egy tanulót egy funkcióra.

A pedagógus irányításával alakul ki az ülésrend. 70 %-ban "pajtások", kisebb arányban "barátok", és "idegenek" csak elvétve kerülnek egymás mellé.

Érdekes azt is megvizsgálni, miként alakul az egymás mellett ülők viszonya. A számadatokból kiderül, hogy nem minden párból lesz barát. A "pajtásági" viszony megerősödik, s dominál. Az is feljegyezhető viszont, igaz csak 5 %-ban, hogy az egymás mellett ülők a későbbiek során is "idegenek" maradnak egymás számára.

Láttuk már, hogy a közösség választja ki tagjai közül a tisztségviselőket. Nem meglepő tehát az olyan válaszok összegezése, melyek arról tanuskodnak, hogy az önálló foglalkozásokon közösen értékelik az osztály illetve az egyes tanulók munkáját.

A pedagógusok többnyire jó közösségnek ítélik meg osztályukat. Egyetlen osztálynál tapasztalható, hogy az ott dolgozó két tanító gyenge, illetve közepes minősítést adjon.

Az iskola-otthon szervezeti megoldásánál fogva nagyobb lehetőséget teremt jobb közösség kialakítására. Egész nap együtt tanulnak, játszanak a gyerekek, közelebb kerülnek egymáshoz, mint a hagyományos iskolában. A szélsőséges tulajdonságok lefaragása - az adatok bizonyossága szerint - sikerül, anélkül, hogy az egyénben rejlő speciális adottságok háttérbe szorulnának. Egyén és közösség kedvező kapcsolata, ebben a vonatkozásban a kívánt fejlődés az iskola-otthon keretei között - gondos oktató-nevelő munka nyomán - biztosítottak látszik.

c./ Az iskola-otthonban tanuló gyermek reggel elmegy hazulról és csak késő délután tér haza, miután az iskolában elvégezte a munkáját, iskolatáska nélkül. Ennek nyomán né-

mely szülő úgy érezheti esetleg, hogy gyermekének nevelése alól az iskola mentesítette. Mikor tette meg a szülő kötelességét gyermeke tanításával, nevelésével kapcsolatban? Nagyon izgalmas kérdés, hogy az új iskolatípusnál szülő és iskola hogyan talál egymásra a gyermek érdekében; mennyire ismeri a pedagógus tanítványának szüleit, családi körülményeit és viszont: a szülő ismeri-e gyermeke "második" otthonát? Megtudjuk, hogy a pedagógusok többsége kielégítőnek tartja ismereteit a családi szervezettséget illetően.

Ennek megfelelően nyilatkoznak: a szülők általános szövetsége, erkölcsi magatartása a közepesnél jobb /50-60 %/, pedagógiai kulturáltságuk, ilyen irányú érdeklődésük és nevelési eljárásaik már alacsonyabb /40-50 %/, szociális helyzetük 70 %-ban jó, iskolával való kapcsolatuk szintén jó.

Ezek az adatok nem tekinthetők szubjektív véleménynek, mivel a pedagógusok rendszeresen találkoznak a szülőkkel, elsősorban családlátogatások alkalmával, szülői értekezleteken, vagy - és ez is gyakori - a szülők mennek érdeklődni az iskolába. A pedagógusok maguk vallják, hogy a szülők mintegy 50 %-a rendszeresen felkéri őket, egy részük alkalmoszerűen érdeklődik, míg azok száma, akik egyáltalán nem mennek el az iskolába csupán 10-15 %-ot tesz ki.

Az iskola és a szülők között megvan tehát a kontaktus, amely a válaszok szerint: kielégítő, vagy jó.

Ily módon nem meglepő az az adatokra támaszkodó megállapítás, hogy a szülők közül többen inkább jól, mint felületesen, és csak 10 %-ban nem ismerik az iskola-otthon oktató-nevelő munkáját. Egy elkeseredett hang szerint 69 % egyáltalán nem ismeri. Ezt megerősíteni látszik az a tény, hogy az ebben az osztályban tanító másik pedagógus "felületesen: 60 %" választ adja. Kettőjük megállapítása egy jelenség azonos, vagy hasonló észlelésére utal.

Az iskola-otthonnal foglalkozó kutatók, szakemberek körében vissza-vissza térő téma: a megváltozott tartalom és for-

ma mellett foglalkozzon-e otthon a szülő gyermekével? Az új keretek szükségessé teszik-e ezt, vagy milyen nevelési feladatok alól "mentesítik" a szülőt, ha egyáltalán mentesítésről beszélni lehet. Hadd álljon itt a pedagógusok véleménye: a tanulásban csak a leggyengébbeknek kell segíteni, különösen ott, ahol célszerűnek mutatkozik, pl. az olvasás otthoni hangos gyakorlása. Arra nincsen szükség, hogy a szülők rendszeresen ellenőrizzék a tanulók iskolai munkáját, hiszen füzeteiket is csak hét végén viszik haza a tanulók. A heti egyszeri szülői ellenőrzésnek is nevelő jellege van, - nem a tanulás segítségét jelenti - hiszen a gyermeknek éreznie kell, hogy a szülő érdeklődik munkája iránt, a szülőnek is fontosak az ő sikerei vagy nehézségei. Abban azonban egyetértenek a pedagógusok, hogy az iskola-otthon keretei mellett is szükség van a gondos családi törődésre, hogy fokozni kell a családi nevelés hatékonyságát. A pedagógusok véleménye szerint szükség van az iskola-otthonba járó tanulók szüleinek is a pedagógiai kulturáltság növelésére, amely a szülői értekezlet tartalmának gazdagításával is elérhető.

A pedagógusokban megvan az igény, hogy minél jobb kapcsolatot építsenek ki a szülőkkel. Igyekeznek bővíteni a tanulók családi körülményeire vonatkozó ismereteiket, közös kirándulásokat, baráti összejöveteleket javasolnak. Kérések is elhangzanak a pedagógusok részéről:

- a./ a szülőktől: nagyobb fokú érdeklődést, a fogadóórák rendszeres látogatását várják,
- b./ a társadalomtól: a társadalom jobban becsülje meg a pedagógust, legyen a pedagógusnak nagyobb tekintélye abban a társadalomban, melynek tagjait ő készíti fel a jövő nagy feladatainak elvégzésére

Az iskola-otthon sok terhet levesz a szülők válláról. Ismét leszögezzük a már korábbi kijelentést: az iskola-otthon nem helyettesítője a családi nevelésnek! A hatékonyabb

nevelés érdekében nagyon lényeges, hogy mit hoz a szülői házból a gyermek.

d./ Az iskola-otthon szervezeti formájában két tanító tanít egy osztályban. Működésük lényegét már ismertettük. Számtalan kérdés vetődik föl, ami a két pedagógus ún. "kettősmunkáját" illeti. Egy "közegre" - két hatás. Két különböző hatást jelent-e ez? A pedagógusok hogyan egyeztetik össze elképzeléseiket? Hogyan találják meg a közös hangot, az egyéni és mégis egységes pedagógiai eljárást?

Az adatok tanúsága szerint a tanítótársak szakmai kapcsolata többségében jó, de mindenesetre kielégítő. A tanulókról rendszeresen elegendő információt kapnak, egymástól, amely információkat elfogadják, sok esetben: részben, fel is használják azokat.

Az egymásnak adott információk elsősorban az egész osztály, az egyes tanulók magatartására, tanulmányi eredményeire vonatkoznak. De elhangzanak jelzések, melyek a tanulók értelmi képességeire, erkölcsi és jellembeli tulajdonságaira, érdeklődésére, az ezekkel kapcsolatos változásokra, fejlődésre utalnak.

A közös munka megköveteli, hogy a két pedagógus időnként kicserélje tapasztalatait. Naponta találkoznak, így vannak, akik naponta, de általában szükség szerint tartanak szakmai megbeszélést.

A kérdőíven szerepel ez a kérdés: "Pedagógusi munkája során kitől kap segítséget?" A legtöbb válasz a többi pedagógust, a tanítótársat és a szakirodalmat említi. Ritkábban fordul elő a "felsőbb szervek" és a "tapasztalatcsere" megjelölése. Pedig mint kiderül, a pedagógusok igénylik a segítséget, különösen a szervezés, kisebb számban az oktatás-metodika és az egyéni foglalkozás terén.

3. A pedagógusok javaslatai

A kérdőíven mindegyik tématerülettel kapcsolatban megkérdeztük a pedagógusokat, milyen javaslataik lennének az iskola-otthon oktató-nevelő munkájának megjavítására. A haladás érdekében szükség van korszerűbb felszerelésre, modern audióvizuális eszközökre; a régi épület "kinőtte magát", szükségessé vált az iskola bővítése, hogy az egyes foglalkozásoknak külön terem - pl. barkácsolásnak, stb. - jusson. A fejlődés fontos tényezője a hathatós szülői segítség és a nevelői odaadás. A pedagógusok ezt is lényegesnek tartják, ismerik a lehetőségeket és elsősorban önmagukkal szemben igényesek. Az egyik pedagógus erről ennyit írt: "tanulni, tanulni, tanulni..." E rokonszenves megnyilvánulás mellett olyan figyelemreméltó észrevételek is szerepelnek még, mint a kisebb osztálylétszám, pedagógiai, pszichológiai megfigyelések és azok feldolgozása. Utoljára, bár szintén fontos: a pedagógusra jutó adminisztráció csökkentése.

IV. A tapasztalatok összegezése

Vizsgálataink eredményei alapján megállapíthatjuk, hogy az iskola-otthon jelenlegi szervezeti keretei között a pedagógusok sokoldalú információt szereznek tanítványaikról és ezek alapján a közösségi nevelés mellett nagy gondot fordítanak a tanulókkal való egyéni foglalkozásra. A pedagógusok szoros együttműködésével, információik és tapasztalataik rendszeres kicserélésével megvalósítják az oktatás és nevelés egységét, a tanítás és a tanításon kívüli tevékenység egységes folyamattá alakítását és nagymértékben hozzájárulnak egy egészséges pedagógiai atmoszféra kialakításához.

1. sz. melléklet

I. A gyermek személyiségtörténetével kapcsolatos ismeretek

---

1. Eddigi testi, idegrendszeri fejlődés és jelenlegi állapot
  2. A szülők szociális körülményei
  3. Családi szervezettség, munkamegosztás, érzelmi kapcsolatok
  4. A család műveltsége, erkölcsse, világnézete
  5. Szülők pedagógiai kultúráltága
  6. Nevelők és szülők pedagógiai együttműködése
-

II. Az értelmi képességek fejlettsége, fejlődése, aktuális állapot

---

1. Általános képességek, érzékelés, emlékezés, gondolkodás
  2. Speciális képességek
  3. A képességek fejlesztésére tevékenységi formák
-

III. Erkölcsi és jellemfejlődési sajátosságok

---

1. Általános erkölcsi és jellemtulajdonságok/becsületesség, igazmondás/
  2. Önmagához való viszonya
  3. Másokhoz való viszonya, közösségi magatartása
  4. Munkához, tanuláshoz való viszony
  5. Erkölcsi és jellemtulajdonságok fejlesztésére tevékenységi formák
-

IV. A gyermek irányultságának jellemzői

---

1. Érdeklődése, beállítottsága, törekvése, célkitűzése
  2. Példaképei, ideáljai, eszményképei
  3. Világról, természetről, emberekről, társadalomról való elképzelései
  4. Napirendje, életrendje, önirányítása, öntudata
  5. Irányultságára vonatkozó tevékenységi formák
-

V. A személyiség állapotának főbb jellemzői

---

1. Idegrendszeri sajátosságok, típusok
  2. A figyelem, érzélem, terhelés, fáradás jellemzői
  3. Konfliktusainak megoldási módja
  4. Az állapot fejlesztésére tevékenységi formák
-

1. pedagógus									2. pedagógus								
észre- vétel			hiányzó, negatív			több jelzés			észre- vétel			hiányzó, negatív			több jelzés		
1.	3.	4.	1.	3.	4.	1.	3.	4.	1.	3.	4.	1.	3.	4.	1.	3.	4.
32	2	4	3	1		8			4		3						
1	1	1									4	1		1			
5		2	4								7	3	1	1			
	2		1		2						1	1					
	2	3		1	2						5						
30	35	36	2	8	10	2	2	4	29	10	36	4	5	6	2		14
6		8			6						10			1			
2	9	1							2	4	9						
32	26	34	11	10	12	19	2	13	20	22	29	3	4	11		3	4
14	13	13	2	4	5	2		1	12	15	6	4	6	3			
29	30	32	6	24	3	2		1	28	28	12	10	5	4		1	1
23	16	26	6	6	5	1		1	33	24	9	11	3	6	1		
9	11	1							2		1						
8	8	13		2					4	5	4						
					1							1					
3	17	19	1	9	4				8	13	6	2	6	1		1	
8	6	11							8	2	1						
23	18	11	1	1	3				27	26	12	5	5	2	3		
12	8	13	4	3	12				27	5	7	15	1	6	3		
5	4			2					4			2		1			
3	11	2		1					3		1						

Irodalom

1. Dr.Ágoston György: Az oktatás korszerűsítése, mint társadalmi szükséglet 10. acta
2. Belényi Gyula: Tanítás és tanulás egységesítése a hőmezővásárhelyi egész napos iskolában Magyar Pedagógiai Társaság kiadványa 1971.
3. L'Éducation: Recherche pédagogique 1970/47.
4. Eperjessy Gézáné: Az egész napos kísérlet 2. évének tapasztalatai a fővárosban Magyar Ped. Társ. kiadványa 1971.
5. Nemzetközi interju Pedagógiai Szemle 1966/12.
6. Az V. Nevelésügyi Kongresszus tézisei II. téma 1969.
7. Dr.Rózsa Éva - Belényi Gyula: Egésznapos iskola Hőmezővásárhelyen Köznevelés 1966/15-16
8. Dr.Rózsa Éva: Ötnapos tanítás Köznevelés 1968/23.
9. Dr.Rózsa Éva: A család és az iskola kapcsolatának vizsgálata a hőmezővásárhelyi egésznapos iskolában Magyar Pedagogia 1968/10.
10. Dr.Rózsa Éva: Egésznapos iskola vagy iskola-otthon Tanító 1969.dec.
11. Dr.Rózsa Éva: Az egésznapos iskola mint társadalmi szükséglet Magyar Ped. Társ. kiadványa 1971.
12. Szabadkai Simonné: Egésznapos iskola? Tanító 1969.márc.
13. Szabadkai Simonné: A hazai egésznapos iskola pedagógiai kérdései Pedagógiai Szemle 1968/9.

Untersuchungen zur Schulfatmosphäre in der Tagesheimschule

/Resümee/

Eine neue Organisations- und Arbeitsform der ganztägigen Bildung und Erziehung wurde in zwei Untersuchungsschulen ausgearbeitet. Die neue Form der Tagesheimschule wirkt auf alle Gebiete der Pädagogik aus: die neuen Möglichkeiten stellen neue Aufgaben so in der Bildung wie auch in der Erziehung.

Es ändert sich nicht nur die Tagesordnung, sondern auch das Gemeinschaftsleben, die sozialen Verbindungen, - so zwischen den Schülern wie auch zwischen Lehrer und Schüler - es ändert sich die ganze Schulatmosphäre.

Der Verfasser stellte das Ziel die Schulatmosphäre der neuen Tagesheimschule aus gewissem Gesichtspunkte zu untersuchen.

Die Arbeit analysiert die von den einzelnen Lehrern gegebenen Personalbeschreibungen, aus dem Gesichtspunkt ob die Lehrer der neuen Schule- die in mehreren Tätigkeitsformen die Gelegenheit haben ihre Schüler kennenzulernen - eine mehrseitige Beschreibung geben als die Lehrer der traditionellen Form. Die Ergebnissen sind positiv.

Ein Fragebogen wurde von Pädagogen beantwortet. Die Angaben geben wertvolle Informationen auf folgenden Gebieten:

- a/ Erkennen der Schülerpersönlichkeit
- b/ Die sozialen Verbindungen der Schüler
- c/ Verhältnis der Eltern zur Schule
- d/ Verhältnis der in derselben Klasse arbeitenden Pädagogen zu einander

Die Angaben - obwohl die Arbeit nur einen Teil der Fragen untersuchte - zeigen dass die Tagesheimschule grosse Möglichkeiten der Bildung und Erziehung sichert und die Pädagogen ihre neue Aufgaben schon jetzt gut erfüllen.

Az Acta Iuvenum Sectio Philologica et Historica előző kötete tévedésből a IV. helyett a III. számot kapta. A további tájékozódás megkönnyítésére az alábbiakban közöljük az Acta Iuvenum-okban a Bölcsészettudományi Kar részéről eddig megjelentetett összes cikk jegyzékét.

Acta Universitatis Szegedinensis, Acta Iuvenum, Tomus I. 1961.

Vörös László: Juhász Gyula vallásosságának néhány kérdése

Akác László: Tompa Mihály három ismeretlen levele

Acta Universitatis Szegedinensis, Acta Iuvenum Tom. II. Sectio Philologica et historica, 1962.

Hajdu Emőke: A mai nyugatnémet pedagógia és nevelés ideológiai-politikai tartalma

Varsányi Péter: Széchenyi István és a magyar közoktatás kérdése

Végh József: Prózaritmus a népmesékben és Eötvös Károly műveiben

Kollányi Teréz: Mire utalhat az ami vonatkozó névmás

Kristó Gyula: A társadalom fogalmának magyar nyelvi kifejezései

Bodó Károly: A 18. századvégi, 19. századelejei magyar "román" irodalom fejlődésének néhány kérdése

Balogi I. Kornélia: Berzsenyi utolsó verseinek stiluskérdései

Takács /Akác/ László: Az 1956-os ellenforradalom ábrázolása regényirodalmunkban

Németh Jenő: A 17. századi kéziratos költészet s a barokk

Iványi Anna: Az 1945-ös földosztás Mezőhegyesen és Mezőkővácsházán

Pál József: Az 1917-es februári és októberi orosz forradalom hatása Nagykanizsa munkásmozgalmára

Kristó Gyula: A tartalom és forma kérdéséhez a történeti források belső kritikájában

Acta Universitatis Szegedinensis, Acta Iuvenum Tom.III.Sectio
Filologica et Historica, 1964.

Nagy Vera: A Csanád megyei Nemzeti Bizottság politikai tevékenysége 1945-ben

Makk Ferenc: A Clodius-per

Lendvai Mária: Teleki Pál gr. külügyminiszteri és miniszterelnöki tevékenysége 1920-1921.

Csaplár Ferenc: A Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiuma

dr.Márta Jánosné Kepecz Valéria: A feltételes mellékmondatok stilisztikai szerepe a mai magyar nyelvben

Molnár Erzsébet: Orosz eredetű tükörszavak és kifejezések a magyar nyelvben 1945 után

Rigó Béla: József Attila a Szovjetunióban. A Külvárosi éj fordításproblémái

Horváth István: Nagykörös élete a polgári demokratikus forradalomtól a proletárdiktaturáig

Kelemen János: Cesare Pavese-ről. Prózai költészet és költői próza

Nemes Gábor: A Szenczi Molnár Albert előtti zsoltáriródmunk és a Psalterium Ungaricum forrásainak problémái

Acta Universitatis Szegedinensis, Acta Iuvenum, Sectio
Philologica et Historica, Tomus III. /IV!/, 1971.

Rákos István: IV. Béla birtokpolitikája

ifj.Kürti Béla: Egy avar tegez rekonstrukciója

Velencei Katalin: Alánok a római birodalomban az ókor alkonyán
/375-476/

x x x

